

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНОЖИРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Ключові слова: олійнопереробне підприємство, рослинна олія, потужність підприємства, переробний потенціал підприємства

Суттєвою складовою української харчової промисловості є виробництво рослинних олій. Підприємства, що займаються їх виробництвом, організаційно об'єднані в олійножирову промисловість України.

Сучасну структуру олійножирової промисловості України формують підприємства (заводи, комбінати, компанії), які спеціалізуються на переробці олійних культур (соняшника, ріпака, сої) та виробництві олійножирової продукції. Підприємства галузі за призначенням їх продукції розподіляють на три групи або категорії. До першої категорії належать підприємства, що виробляють олію: олійножирові та олійноекстрактційні комбінати. До другої – невеликі виробники олії у компаніях, для яких виробництво олії не є головним видом діяльності. Це власні олійниці сільськогосподарських підприємств, на яких налагоджене виробництво незначних обсягів олії з ціллю отримання готівки для поточних розрахунків та задоволення потреб сільського населення. Такі виробники виробляють до 30% від загального обсягу олії. За висловом генерального директора асоціації «Укроліяпром» Капшука С.П., Україна чи не єдина країна у світі, де населення віддає перевагу нерафінованій олії [1]. До третьої групи належать виробники олійножирової продукції, тобто це маргаринові, підприємства миловарні та інш.

Продукцією галузі є продукти первинної переробки – олія, шрот та продукти більш глибокої переробки - майонез, маргарин, мило, кондитерські жири, оліфа.

Світове виробництво виділяє не менше 13 основних видів рослинних олій. Найбільш відомими та розповсюдженими є соєва, пальмова, ріпакова та соняшникова олія. Вони складають 85% світового олійного виробництва та 90% світової торгівлі олії (рис.1).

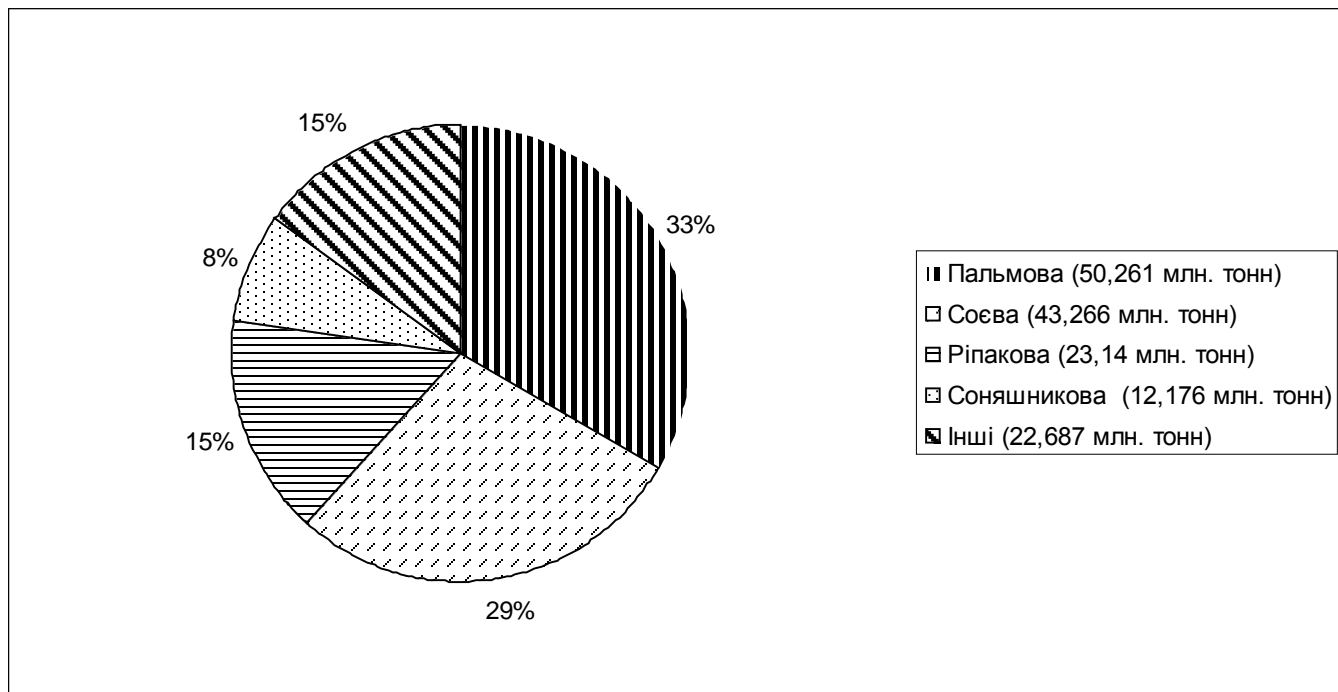

Рис.1. Структура світового виробництва олій у 2011/12 МР [2,с.4]

Лідерами на світовому ринку пальмової олії є Малайзія та Індонезія. По сої та соєвих продуктах - США, Бразилія, Аргентина, Євросоюз, Китай та Індія, по ріпаковій олії – ЄС, Канада, Китай та Індія. Головну роль у світовому виробництві соняшникової олії грають Україна, Росія, ЄС та Аргентина. Питома вага України у світовому виробництві соняшникової олії у 2011/12 МР складала 25,40% (3,1 млн. тонн). При цьому питома вага країни у світовому експорті соняшникової олії становила 55,30% (2,7 млн. тонн) [2].

Сьогодні олійножирова промисловість є найбільш привабливою галуззю харчової промисловості України, що динамічно розвивається. Але так було не завжди. У середині 90-х років вітчизняна олійножирова галузь була доволі розрізненою. На цьому ринку працювало багато заводів із застарілим технологічним обладнанням. Парадокс того часу полягав у тому, що, маючи достатньо сировини, Україна імпортувала олію.

Переломним для галузі став 1999 рік, коли було встановлено експортне мито за вивезення з України насіння соняшника у розмірі 23%. З 2000 року мито складало 18%, а з 2008 року (із вступом України у ВТО) - 10%. Це стало сприятливою умовою для розвитку української олійножирової галузі. Деякі підприємства попали у сферу інтересів теперішніх лідерів галузі. Першою компанією, що консолідувала активи, стала американська компанія Cargill, яка прийшла на український ринок у 1991 році як виробник та експортер насіння соняшнику. Олією вона зайнялася у 2000 році після введення в експлуатацію її першого заводу з переробки соняшника. П'ять років потому Cargill придбала у вітчизняної компанії «Чумак» підприємство з виробництва нерафінованої олії.

У 1995 році почала свою роботу українська компанія Кернел, яка визначально спеціалізувалася на експорті зернових та олійних культур. Активність цього підприємства на ринку олії почалася у 2002 році з покупки Полтавського олійноекстракційного заводу. Після цього відбулося придбання торгової марки «Щедрий дар». У 2006 році Кернел скупила активи компанії «Євротек», яка володіла декількома заводами з виробництва олії та торговою маркою «Стожар». Це дозволило «Кернел» збільшити свою частку на ринку олії у пляшках до 22%. Придбавши ще одного великого виробника та експортера олії (групу Allseeds), компанія ще більше зміцнила свої активи.

Ще один потужний гравець на вітчизняному ринку олії у пляшках – компанія Bunge. Вона на ринку олії з 2002 року завдяки придбанню компанії Cereol, якій належав Дніпропетровський олійноекстракційний завод (ТМ «Олейна»).

Сьогодні у кожного з гравців свої пріоритети і стратегії розвитку. Так, Кернел і Bunge орієнтуються на внутрішній ринок. Що стосується Cargill, то вона займається виробництвом переважно сирої олії, яка активно експортується.

Взагалі в Україні з 2008 року діють 23 крупні олійножирові компанії, які працюють на базі великих українських заводів. 16 великих олійноекстракційних заводів виробляють до 80% олії. Інші 20% олії виробляють 230 невеликих олійниць, які входять в асоціацію «Укроліяпром» [3]. Дані про внесок провідних підприємств

у загальний обсяг виробництва соняшникової нерафінованої олії в Україні наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Внесок провідних виробників соняшникової нерафінованої олії в Україні
за підсумками 2010/2011 МР [2,с.15]

Назва виробника	Обсяг виробництва, тис. тонн	Питома вага, %
Кернел	550,018	22,0
Каргілл	332,511	13,3
Запорізький ОЖК	212,507	8,5
Українська Чорноморська індустрія	157,505	6,3
Пологівський ОЕЗ	147,505	5,9
Дніпропетровський ОЕЗ	140,005	5,6
Віолія	137,505	5,5
Миронівський хлібопродукт	137,505	5,5
Креатив	112,504	4,5
Одеський ОЕЗ	72,503	2,9
Пересічанський ОЕЗ	70,003	2,8
Іллічівський ОЕЗ	62,502	2,5
Інші	367,512	14,7
РАЗОМ	2500,08	100,0

Як видно з таблиці 1, найбільший внесок (22%) у виробництво соняшникової нерафінованої олії робить компанія «Кернел». Її частка на 7,3 процентних пункти більше, ніж частка разом усіх підприємств, внесок яких менше 2,5%. Питома вага підприємств Одеського регіону в цій групі (ВАТ «Одеський олійноекстракційний завод» та ЗАТ «Іллічівський олійноекстракційний завод») відповідно становить 2,9 та 2,5% .

Олійножирова промисловість України у 2012 році продемонструвала зростання виробництва у середньому на 18-20%. Виробництво соняшника зросло у порівнянні з 1998 роком у 3 рази, а олії – у 8 разів. При цьому експорт олії збільшився у 16 разів [1].

Слід зазначити, що валовий збір основних видів олійних культур в Україні може бути повністю перероблений на вітчизняних підприємствах, потужності яких зросли з 2005 року більш ніж у двічі (рис.2).

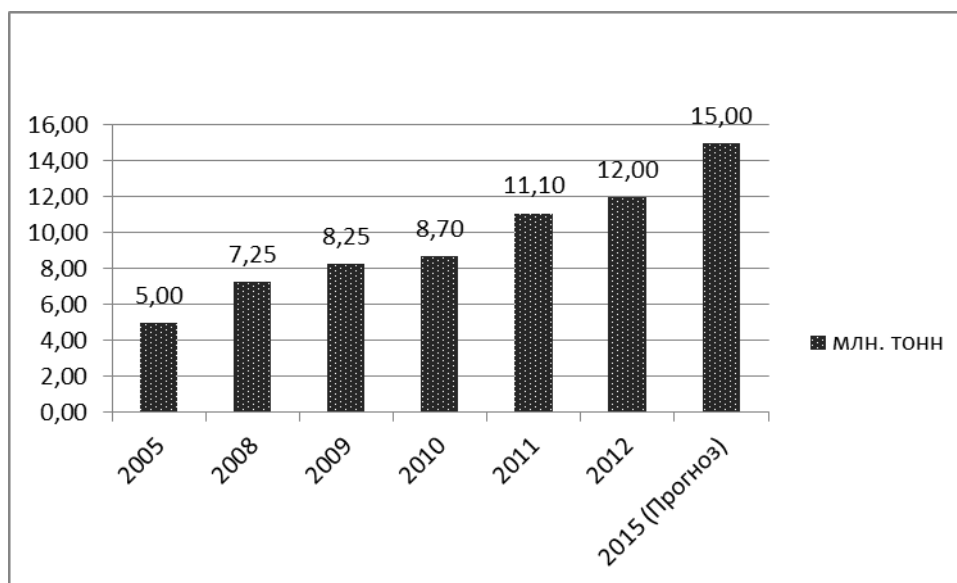

Рис.2. Динаміка сумарної потужності олійнопереробних підприємств в Україні

У 2012 році потужності олійножирових підприємств України досягли 12 млн.тонн переробки насіння олійних культур на рік [1]. Для порівняння у 2010 році потужності з переробки склали 8,7 млн. тонн, а у 1990 році – 2,4 млн.тонн олійних культур на рік [4]. Ступінь використання виробничих потужностей підприємств галузі у 2012 році становила в середньому 42,5%. Згідно прогнозів до 2015 року олійножирова промисловість України збільшить переробний потенціал до 15 млн. тонн олійних культур на рік [5]. Для економічно ефективного функціонування олійнопереробних підприємств потрібно, щоб відсоток використання виробничих потужностей наближався до 60 - 80%.

Період після 2008р. характеризувався активними інвестиціями в олійножирову галузь України, а також продовженням процесу злиття та поглинання. Значно змінився склад провідних гравців у галузі з перерозподілом ринкових часток серед нових учасників. Більше половини виробничих потужностей олійножирової галузі припадає на крупні промислові групи, питома вага яких у загальному обсязі виробництва постійно збільшується. За результатами досліджень компанії

УкрАгроКонсалт, значне зростання інвестицій в олійноекстракційній промисловості у 2001-2012 рр. сприяло зростанню концентрації в масложировій галузі. Майже 70% обсягів переробки соняшника в Україні припадає на 13 найбільших підприємств з добовою потужністю більше 1 тис. тонн і 17,3% - на компанії з добовою потужністю від 500 до 1000 тонн [6].

Аналіз діяльності підприємств олійножирової промисловості показує, що вони мають чимало сильних сторін, серед яких, перш за все, слід визнати високу прибутковість, здатність конкурувати на світовому ринку. В той же час головними проблемами (тобто слабкими сторонами) переважної кількості підприємств галузі є значний знос основних фондів, що використовуються у виробничому процесі, недостатність обігових коштів для придбання сировини, недостатність фінансування модернізаційних та інноваційних процесів. Жорстка конкуренція на олійновому ринку потребує від виробників постійного удосконалення технологій, особливо що стосується головних процесів виробництва. Тому протягом останніх років найбільші олійножирові підприємства здійснюють модернізацію обладнання з ціллю підвищення ефективності виробництва, нарощують виробничі потужності. Слід назвати компанію «Креатив», що встановила на своєму заводі сучасне передове обладнання, яке має два потоки, тобто дає можливість на одному підприємстві переробляти не тільки соняшник, але й інші олійні культури – сою та ріпак, і дозволяє скоротити витрати на енергозабезпечення. Безумовно, за такими підприємствами майбутнє. Виробники олійножирової продукції зацікавлені у комплексному вирішенні проблем технологічних та виробничих процесів, але з-за причин недостатнього фінансового потенціалу складне технологічне обладнання всесвітньо відомих фірм доукомплектується переробниками більш дешевим обладнанням, яке не завжди «вписується» у загальну виробничу схему та недостатньо злагоджено працює, що відбивається на ефективності роботи підприємств.

Можливості розвитку олійножирових підприємств забезпечує сталий попит на продукцію як в середині України, так і за її межами. Основними споживачами української олії є європейські країни, Близький Схід та Північна Африка (їх часта

становить до 50 % експортного ринку), і потреба в олії цих країн постійно збільшується. Якщо зараз ми постачаємо на світовий ринок сиру олію, то потрібно активно займатися якісною рафінацією, дезодорацією, фасуванням продукції, збільшувати виробництво продукції з більш високою доданою вартістю.

У світі багато уваги приділяють сьогодні сої, світовий ринок диктує щорічне зростання цієї культури. А в Україні нею засіяно всього 1% площ. У нас побудовано 11 заводів з її переробки, натомість 70% культури переробляють на 3 підприємствах. Якщо соняшник ми переробляємо у повному обсязі, то ріпак і соя є культурами експортного напрямку. При цьому Україна має великий потенціал в експортних поставках продуктів переробки сої. Тому завданням номер один є відтворення в Україні умов для глибинної переробки усіх олійних культур, а не тільки соняшника.

Результати проведеного аналізу дозволяють зробити висновок, що перспективи розвитку підприємств олійножирової галузі України потребують активного пошуку інвестицій на модернізацію більшості невеликих підприємств для переобладнання та оснащення їх сучасними основними засобами, на впровадження інноваційних технологій. Розвиток підприємств оліїножирової промисловості неможливий без пошуку нових форм фінансування науково-технічних розробок.

Необхідно здійснювати стратегічне планування розвитку підприємств та прогнозування попиту на нові продукти. Це потребує створення на вітчизняних підприємствах олійножирової галузі власної внутрішньої системи прогнозування майбутніх тенденцій у бізнесі.

Актуальним є залучення нових партнерів, просування старої продукції на нові ринки, створення нових видів екологічно чистої продукції, яка відповідає міжнародним стандартам, збільшення виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Література:

1. 2013 г. станет переломным для масложировой промышленности Украины. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://nkoapmp.org/2013-g-stanet-perelomnym-dlya-maslozhirovoj-promyshlennosti-ukrainy/>. Дата використання 01.07.2013р

2. Розвиток української оліно-жирової промисловості. [Електронний ресурс] - Режим доступу: 09_EIF_Kapshuk2.pdf Дата використання - 10.04.2013р.
3. **Характеристика оліїно-жирового комплексу України** [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/275-harakterystyka-oliyno-zhyrovogo-kompleksu-ukrainy> Дата використання – 01.07.2013р.
4. Украина: Проблемы и перспективы масложировой отрасли. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.a-sol.ru/news/news143.html> Дата використання - 03.07.2013 р.
5. Итоги научно-практического семинара 27-28 февраля 2013 г., г. Харьков. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.expert-agro.com/index.php?option=com_content&view=article&id=17105:nauchno-prakticheskoy-seminar-losnovnyye-tehnologicheskiye-protsessy-maslozhirovogo-proizvodstva-novyie-resheniya-r-27-28-fevralya-2013-g-ukraina-g-kharkov-&catid=3:2010-01-23-18-00-56&directory=154 Дата використання - 01.07.2013 р.
6. Масложировая промышленность Украины: сырьевой кризис и стратегия компаний [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukragroconsult.com/issledovaniya/2013/issledovanie-maslozhirovaya-promyshlennost-ukrainy-syrevoi-krizis-i-strategii-kompanii-obnovlennaya-versiya> Дата використання - 03.07.2013р.

Резюме:

У статті досліджена сучасна структура олійножирової галузі в Україні, проведено аналіз розвитку потужностей олійнопереробних підприємств, обґрунтовані напрямки та умови розвитку олійножирових підприємств в Україні

В статье исследована современная структура масложировой отрасли Украины, проведен анализ развития мощностей маслоперерабатывающих предприятий, обоснованы направления и условия развития масложировых предприятий в Украине

The article is devoted to substantiation of the conditions and directions of development of oil and fat enterprises of Ukraine. Also the research of the structure of modern oil and fat industry of Ukraine and the analysis of oil refining capacity of enterprises are carried out.